

Акименко О. Ю.
кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту
Чернігівського національного технологічного університету

Akyumenko Olena
PhD in Economics, Associate Professor,
Chernihiv National Technological University

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ СУЧАСНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВОЇ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. У статті доведено своєчасність дослідження проблеми формування механізму сучасного регулювання ЗЕД промислового виробництва з урахуванням впливів зовнішнього середовища та прагнення розширити свій вплив для забезпечення власної виробничої сфери постійним ринком збуту. Наведено низку методів адміністративного, економічного і правового характеру, періодизацію становлення та розвитку законодавства України у сфері здійснення ЗЕД. Досліджено процес регулювання ЗЕД, під яким розуміють систему заходів, здатних поєднати пряме законодавче регулювання експортної та імпоротної діяльності підприємств з економічними важелями, яка покликана захистити і покращити структуру внутрішнього ринку. Наведено авторське визначення поняття «механізм сучасного регулювання ЗЕД», під яким пропонується розуміти цілісну сукупність взаємозумовлених і взаємопов'язаних методів, форм, інструментів, що здійснюють регулюючий, стимулюючий та координаційний вплив на ЗЕД суб'єктів господарювання з метою розвитку внутрішнього та розширення зовнішнього ринку збуту високотехнологічної продукції, забезпечення експортно орієнтованого виробництва.

Ключові слова: механізм регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, промислове виробництво, стратегія, інструменти.

Вступ та постановка проблеми. Актуальність дослідження формування та реалізації зовнішньополітичного курсу України зумовлена потребами практики, насамперед проблемами європейської та євроатлантичної інтеграції нашої держави, її бажанням приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО, заявами політиків США щодо підтримки прагнень України стати членом НАТО. Адаже події останніх років показують, що назріла необхідність утвердження України в Європі і світі як незалежної держави – повноправного і надійного партнера в системі міжнародного співробітництва. Так, заступник Генерального секретаря НАТО з політичних питань та політики безпеки, посол Алехандро Альваргонсалес зазначив, що союзники визнали прагнення України до членства в НАТО та наголосив на важливості реформ у тих країнах, які прагнуть членства: «Є два типи країн: ті, що проводять реформи з причини зовнішнього тиску, і ті, хто самі їх прагнуть. Україна належить до другого типу...» [1]. Він підкреслив важливість річних національних програм як інструмента управління процесом євроатлантичної інтеграції.

Все це поживляє науковий інтерес дослідників до інтеграції України як процесу, здатного вплинути на модернізацію економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності промислового виробництва та активізації зовнішньополітичної діяльності нашої держави. Водночас політичні переваги інтеграції України у ЄС пов'язані, по-перше, зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки; по-друге, з наявністю інструментів розбудови демократичних інституцій в Україні; по-третє, можливістю відкриття шляхів до колективних структур спільної європейської безпеки, забезпечення ефективної координації дій у сфері контролю за експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, в боротьбі з тероризмом, орга-

нізованою злочинністю, нелегальною міграцією тощо [2]. Проте будь-який процес змін є нелегким і не одразу приносить позитивні результати. Нині вже є певні досягнення і зміни, але ще чимало нереалізованих перспектив, пов'язаних, у тому числі, з підвищенням конкурентоспроможності продукції промислового виробництва.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не погоджуючись із думкою, що українські компанії не зможуть упровадити стандарти та норми ЄС і програють конкуренцію компаніям ЄС, висловлюємо власну позицію стосовно цілковитої ефективності очікуваних змін, позитивного довгострокового результату, поступовості та стабільності. Безумовно, українські компанії дістануть значно простішого доступу до ринку ЄС, стануть більш конкурентоздатними на світових ринках. Модернізація української промисловості з урахуванням вимог міжнародних стандартів виробництва буде беззаперечною умовою цього процесу. Поєднання цільової допомоги, інвестицій та порад з боку ЄС допомагатиме процесові адаптації та прагненню розширити свій вплив для того, щоб забезпечити власну виробничу сферу постійним ринком збуту [3]. Відповідно, проблема формування механізму сучасного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД) промислового виробництва, з урахуванням впливів зовнішнього середовища та прагнення розширити свій вплив для забезпечення власної виробничої сфери постійним ринком збуту, є актуальною і потребує розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення окремих питань регулювання ЗЕД здійснювалося багатьма вітчизняними вченими. Насамперед слід назвати наукові праці І. Амоші, І. Бураковського, А. Гальчинського, О. Гребельника, В. Геєця, О. Кириченка, А. Кредісова, А. Крисоватого, Ю. Макогона, А. Мокія, О. Онищенко, Ю. Орловської, Є. Савельєва, В. Сіденка, В. Суторміної,

М. Портера, О. Шпичака та ін. Увага здебільшого зосереджувалася на формуванні системи регулювання ЗЕД як сукупності взаємопов'язаних принципів, норм, правил і процедур впливу на формування відповідної ефективної сфери діяльності за допомогою політичних, економічних, фінансових, правових та адміністративних інструментів. Особливий акцент зроблено на регулюванні ЗЕД як системі заходів, здатних поєднати пряме законодавче регулювання експортної та імпортової діяльності підприємств з економічними важелями (податками, ставками мита, декларуванням товарів, обов'язковою реалізацією частки валюти та ін.), яка покликана захистити і покращити структуру внутрішнього ринку [4].

Відаючи належне науковим напрацюванням з цієї проблематики, вважаємо за необхідне дослідити формування механізму сучасного регулювання ЗЕД промислового виробництва як основи розвитку внутрішнього ринку України, розширення зовнішнього та, незважаючи на складну соціально-економічну ситуацію в країні, прискорення економічного розвитку, підвищення соціальних стандартів та забезпечення економічної безпеки країни.

Мета статті. Метою роботи, з урахуванням зростаючої значущості розвитку ЗЕД для України, є формування механізму регулювання ЗЕД промислового виробництва для забезпечення збалансованості економіки, рівноваги внутрішнього ринку, розвитку експортно орієнтованого виробництва, створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки країни в систему світового поділу праці.

Виклад основного матеріалу. Останнє десятиріччя є добою практичної реалізації європейської політики України, що здійснювалася разом із формуванням законодавчої бази, покликаній врегулювати ці процеси. Загальновідомо, що для регулювання ЗЕД в Україні, яке здійснюється державою (в особі її органів у межах їх компетенції), недержавними органами управління економікою, самими суб'єктами ЗЕД, використовуються певні інструменти, серед яких:

- закони України;
- передбачені в законах України акти тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції;
- економічні заходи оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного та іншого) в межах законів України;
- рішення недержавних органів управління економікою, які приймаються за їх статутними документами в межах законів України; угоди, які укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і не суперечать законам України [5].

Державне регулювання ЗЕД здійснюється за допомогою низки методів адміністративного й економічного характеру, застосування яких мусить опиратися на нормативні акти чи закони. Тому доцільно навести періодизацію становлення та розвитку законодавства України у сфері здійснення ЗЕД. Так, становлення правового регулювання ЗЕД наведено дев'ятьма етапами, кожен з яких характеризується конкретними особливостями, специфікою, практичною цінністю в уявленні процесу створення та функціонування механізму правового регулювання ЗЕД (з моменту появи міждержавних договорів у сфері міжнародної торгівлі до моменту інтеграції України до Європейського Союзу):

- перший період, що охоплює IX – XV ст., був ознаменований появою міждержавних договорів у сфері міжнародної торгівлі та становленням так званого «князівського

законодавства» за часів Київської Русі й політичної роздробленості слов'янських князівств;

- другий етап, що припадає на період XV – XVII ст., ознаменований появою перших кодифікованих актів часів Литовської держави, Речі Посполитої, що регулювали окремі аспекти ЗЕД; розвитком торговельного та митного законодавства Козацько-гетьманської держави; розповсюдженням Магдебурзького права в Україні, яке надавало широкі повноваження містам у сфері торгівлі;

- подальший розвиток законодавства у сфері ЗЕД за часів перебування українських земель у складі Російської імперії ознаменував третій етап (XVIII ст. – 1917 р.);

- четвертий період, що охоплює 1917–1918 рр., ознаменовано створенням законодавства у сфері ЗЕД за часів боротьби за українську державність у форматі УНР;

- перебування українських земель у складі СРСР; обмеження ЗЕД; позиціонування Союзу РСР як самодостатньої держави – характерні риси п'ятого періоду, що припадає на 1919–1985 рр.;

- період соціально-економічної перебудови в СРСР з одночасною появою перших нормативних актів у сфері ЗЕД, що були спрямовані на відкриття національних ринків для доступу іноземних товарів та капіталу, ознаменував початок активної експортно-імпортової діяльності, в тому числі з країнами капіталістичного світу, становив шостий період (1986–1991 рр.);

- 1991–2003 рр. – початок формування національного законодавства у сфері ЗЕД в умовах незалежності; відбувається пошук моделі державного регулювання ЗЕД та напряму вектору зовнішньоекономічних та зовнішньоторговельних відносин;

- 2003–2008 рр. – розроблення та систематизація вітчизняного законодавства у сфері ЗЕД у контексті цілеспрямованої інтеграції України до СОТ як необхідної передумови подальшого розвитку економіки держави;

- 2008–2019 рр. – перманентний процес гармонізації вітчизняного законодавства з вимогами Європейського Союзу; активізація зовнішньоторговельних відносин в умовах інтеграції [6].

Отже, національне законодавство у сфері ЗЕД пройшло процес суттєвого перетворення із системи норм та принципів з акцентом на монополію держави на здійснення ЗЕД у досить структуровану систему правового регулювання ЗЕД із включенням в неї наступних інструментів: подальшого удосконалення та прийняття нормативної бази в Україні; виконання норм міжнародного права; приєднання України до міжнародних організацій та конвенцій; укладання міждержавних угод. Беззаперечно, адаптація законодавства України до законодавства ЄС, що підтверджує необхідність приведення національного законодавства у відповідність із *acquiscommunautaire*, є пріоритетним складником процесу інтеграції України до ЄС у певних сферах [7]. Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. визначено мету такої адаптації, досягнення відповідності правової системи України *acquiscommunautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього [7].

Адміністративне регулювання зовнішніх зв'язків державою здійснюється з використанням таких методів:

- реєстрація суб'єктів зовнішньоекономічних відносин;
- реєстрація зовнішньоекономічних контрактів;
- розроблення системи нетарифного регулювання ЗЕЗ;

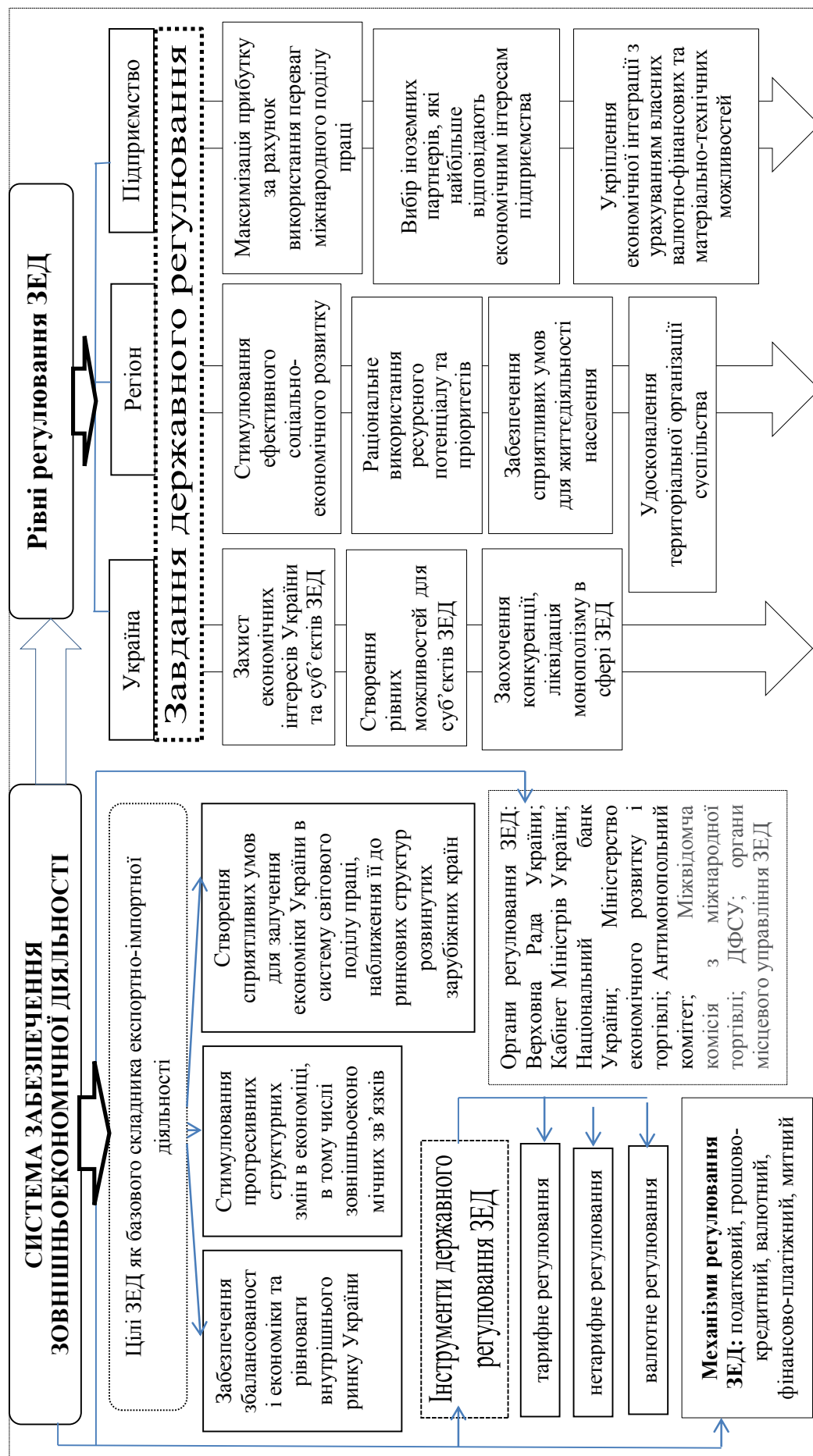

Рис. 1. Структуризація регулювання зовнішньоекономічної діяльності відповідно до системного підходу

- ліцензування, квотування;
- заборона окремих видів експорту та імпорту;
- валютні обмеження та валютний контроль;
- заходи, пов'язані з використанням митних та адміністративних формальностей;
- процедура видачі ліцензій на право імпорту, експорту спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів;
- дозвільна система служби експортного контролю;
- сертифікація товарів, що ввозяться в Україну;
- дозвільна система органів державної влади, що здійснюють санітарно-епідеміологічний, ветеринарний, фітосанітарний, екологічний та інші види контролю;
- реєстрація лікарських засобів, виробів медичного призначення, імунобіологічних препаратів, харчових добавок;
- застосування державного пробірного контролю [12].

Слід враховувати той факт, що в умовах сучасних тенденцій розвитку світового господарства, зокрема постіндустріалізації, інтернаціоналізації, глобалізації, інтеграції, відбувається активне зростання обсягів міжнародної та світової торгівлі. У таких умовах неухильно зростає значущість розвитку ЗЕД для кожної країни та її економічного регулювання, яке здійснюється з метою забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку, створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки країни в систему світового поділу праці (рис. 1).

Особливу увагу слід приділяти в цій ситуації економічним регуляторам ЗЕД, до яких відносять: розроблення і встановлення податків у сфері зовнішніх відносин; затвердження порядку нагромадження і використання валютних коштів суб'єктів ЗЕД; здійснення митного регулювання; формування системи розрахунків та кредитування експортно-імпортних відносин.

Нинішня структура промисловості України не відповідає вимогам часу, соціально-економічна ситуація в країні не є обнадійливою – індекс промислової продукції у вересні 2018 р. проти вересня 2017 р. становив 98,7%, а

до серпня 2018 р. – 101,7%. Отже, пріоритетним завданням промислового розвитку має стати створення сучасного, інтегрованого у світове виробництво промислового комплексу, здатного в умовах інтеграції та глобалізації вирішувати основні завдання соціально-економічного розвитку та розв'язувати екологічні проблеми, у тому числі пов'язані з необхідністю обмеження та скорочення викидів парникових газів і збільшення їх поглинання [9]. Це можливо на основі впровадження інноваційної моделі розвитку суспільства з урахуванням принципів еколого-орієнтованого розвитку, формування ефективного інвестиційного клімату та активізації ЗЕД.

З метою забезпечення сталого всеохоплюючого розвитку промисловості України Уряд ухвалив проект Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року [9].

У середньостроковій перспективі реалізація Стратегії дасть змогу суттєво скоротити економічне відставання України від розвинутих країн та забезпечити подальше стаке, інноваційне та інтенсивне зростання економіки, підвищення економічної стійкості, соціальних стандартів і безпеки держави. Зазначена Стратегія, безумовно, повинна вплинути на формування механізму сучасного регулювання ЗЕД.

Висновок. Отже, під механізмом сучасного регулювання ЗЕД розуміємо цілісну сукупність взаємозумовлених і взаємопов'язаних методів, форм, інструментів, що здійснюють регулюючий, стимулюючий та координаційний вплив на ЗЕД суб'єктів господарювання з метою розвитку внутрішнього та розширення зовнішнього ринку збуту високотехнологічної продукції і забезпечення експортно орієнтованого виробництва.

Усі інші проблеми, що пов'язані з дослідженням податкових, грошово-кредитних, валютних, фінансово-платіжних і митних інструментів, які узагальнюють низку впливів, що виникають унаслідок відносин щодо здійснення ЗЕД, становлять перспективні напрями подальших наукових розвідок.

Бібліографічний список:

1. У НАТО прокоментували намір України закріпити євроатлантичний курс у Конституції. Українські національні новини. Інформаційне агентство, 2018. URL: <https://www.unn.com.ua/uk> (дата звернення 11.02.2019 р.).
2. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції URL: <http://nbuviar.gov.ua>. (дата звернення 10.02.2019 р.).
3. Міфи про Угоду про асоціацію – аналіз фактів. Євроінтеграційний портал, URL: <http://eeas.europa.eu/archives> (дата звернення 11.02.2019 р.).
4. Дурицька Г.В. Економічне регулювання виробництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: за спец. 08.00.03/ Г.В. Дурицька. Львів, 2007. 27 с.
5. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 17.01.2019 р.).
6. Поляк О.І. Господарсько-правове забезпечення здійснення зовнішньоекономічної діяльності в умовах СОТ: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право», Харків, 2016. 22 с.
7. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 18.03.2004 р. № 1629-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 15.02.2019 р.).
8. Акименко О.Ю. Теоретико-методологічні аспекти регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств в умовах європейської інтеграції. *Детермінанти соціально-економічного розвитку України в умовах трансформаційних зрушень* : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В.П. Ільчука. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 67–76 с.
9. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року»/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (дата звернення: 15.02.2019 р.).
10. І.А. Брижань. Дослідження проблем розвитку промислового виробництва України в умовах кризи / Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. No 2 (58). 2013. С. 93–98.
11. Верховна Рада України. Офіційний портал: URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua> (дата звернення 12.03.2019).
12. Фінансова політика зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. / В.П. Хомутенко, І.С. Луценко, А. В. Хомутенко, О.Г. Волкова Харків : «Діса плюс », 2018. 370 с.

ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА СОВРЕМЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ВАЖНОЙ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ЭКСПОРТНО ОРИЕНТОВАННОГО ПРОИЗВОДСТВА

Аннотация. В статье доказана своевременность исследования проблемы формирования механизма современного регулирования ВЭД промышленного производства, который учитывает воздействие внешней среды и стремление расширить свое влияние для обеспечения собственной производственной сферы постоянным рынком сбыта. Приведен ряд методов административного, экономического и правового характера, представлена периодизация становления и развития законодательства Украины в сфере осуществления ВЭД. Исследован процесс регулирования ВЭД, под которым понимают систему мер, способных совместить прямое законодательное регулирование экспортной и импортной деятельности предприятий с экономическими рычагами, которая призвана защитить и улучшить структуру внутреннего рынка. Приведено авторское определение категории «механизм современного регулирования ВЭД», под которым предлагается понимать целостную совокупность взаимообусловленных и взаимосвязанных методов, форм, инструментов, которые осуществляют регулирующее, стимулирующее и координационное влияние на ВЭД субъектов хозяйствования с целью развития внутреннего и расширения внешнего рынка сбыта высокотехнологичной продукции, обеспечения экспортно ориентированного производства.

Ключевые слова: механизм регулирования, внешнеэкономическая деятельность, промышленное производство, стратегия, инструменты.

FORMATION OF THE MECHANISM OF THE MODERN REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY AS AN IMPORTANT PRECONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF EXPORT-PRODUCED PRODUCTION

Summary. The relevance of the research connected with the development and implementation of foreign policy of Ukraine is due to problems related to European integration, a process that can affect the modernization of the economy, overcoming technological backwardness, attracting foreign investments and new technologies, increasing the competitiveness of industrial production and activation of foreign policy of our country. There is a need to further study the process of regulation of foreign trade, which is defined as a system of measures that can combine direct legislative regulation of exporting and importing companies with economic levers, which aims to protect and improve the structure of the domestic market. All this necessitates the formation of a mechanism for the modern regulation of foreign economic activity of industrial production, under which the author suggests to understand the integral set of mutually interconnected and interrelated methods, forms, instruments, which regulate, stimulate and coordinate the influence on foreign economic activity of business entities, to promote the expansion of domestic and foreign markets and provide high-tech products export-oriented production. A number of administrative, economic and legal methods are represented as periodization of formation and development of legislation of Ukraine in the sphere of foreign economic activity (since the advent of international agreements in the field of international trade until Ukraine's integration into the European Union). It is confirmed that the national legislation in the sphere of foreign economic activity was undergoing a significant transformation from the system of norms and principles, with the emphasis on the state monopoly on foreign economic activity, into a rather structured system of legal regulation of foreign economic activity, with the inclusion of modern instruments in it. The author presents a scheme that reflects the structuring of regulation of foreign economic activity in accordance with the system approach.

Key words: regulatory mechanism, foreign economic activity, industrial production, strategy, tools.